

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI
HUZURIDAGI ILMIY DARAJALAR BERUVCHI
DSc.03/30.12.2019.I.17.01 RAQAMLI ILMIY KENGASH

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Qo'lyozma huquqida
UO'K: 336.76:330.322(575.1)

BUTAYEV JAVLONBEK INATILLO O'G'LI

FOND BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSİYALAR
SAMARADORLIGINI OSHIRISH

08.00.07 – «Moliya, pul muomalasi va kredit»

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (Doctor of Philosophy)
DISSERTASIYASI

Ilmiy rahbar:i.f.d., professor Sh.U. Rajabov

Toshkent shahri – 2025 yil

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
I BOB. FOND BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSİYALAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.....	11
1.1 Fond bozori vujudga kelishi va rivojlanish evolyutsiyasi.....	11
1.2 Fond bozorini rivojlantirishning normativ-huquqiy asoslari.....	35
1.3 Fond bozoriga kiritilgan investitsiyalar samaradorligini oshirishda xorij tajribalari.....	59
I bob bo'yicha xulosalar.....	73
II BOB. O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA FOND BOZORI ORQALI INVESTITSİYALAR SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING AMALDAGI HOLATI TAHLILI.....	75
2.1 Milliy iqtisodiyotda fond bozorini rivojlantirishning amaliy holati va tahlili.....	75
2.2 Fond bozorini rivojlantirishda investitsiyalar samaradorligini oshirishning ekonometrik modellar asosidagi tahlili	84
2.3 Iqtisodiyot tarmoqlariga qimmatli qog'ozlar bozori orqali kirib kelgan investitsiyalar samaradorligi tahlili.....	90
II bob bo'yicha xulosalar.....	106
III BOB. MILLIY IQTISODIYOTDA FOND BOZORI ORQALI INVESTITSİYALAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI.....	108
3.1 Iqtisodiyotga qimmatli qog'ozlar orqali investitsiyalarni jalb qilishdagi mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari	108
3.2 Fond bozori orqali milliy iqtisodiyotga jalb etiladigan investitsiyalar samaradorligini oshirish yo'nalishlari.....	117
III bob bo'yicha xulosalar.....	129
XULOSA.....	131
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	135

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Mavzuning dolzarbligi va zaruriyati. Jahonda xalqaro moliya tizimiga integratsiyalashuvning kuchayishi uning xalqaro fond bozoriga kirishiga hamda xalqaro moliya bozorlarida faol ishtirokchi sifatida xalqaro reyting darajasini oshirishda fond bozori muhim funksional vazifalarni bajaradi. Bu esa, o'z navbatida xalqaro fond bozorlaridan iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb etishga hamda uning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, "Jahon ichki qimmatli qog'ozlar bozorining qiymati 2013-yildagi 65,04 trillion AQSh dollaridan 2022-yilda 98,5 trillion AQSh dollariga o'sdi. 2023-yil holatiga ko'ra, butun dunyo bo'ylab fond birjalarida joylashgan mahalliy kompaniyalarning umumiy bozor kapitallashuvi 112 trillion AQSh dollarini tashkil qilgan"¹. Jahon tajribasiga ko'ra, iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb etishda fond bozori muhim ahamiyatga ega hamda globallashtirish jarayonida mazkur masalaning dolzarbligini yanada oshirmoqda.

Jahon amaliyotida fond bozori orqali iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni rivojlantirish borasida ko'plab ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirib kelinmoqda. Ushbu tadqiqotlarda fond bozorini bugungi shiddatli o'zgaruvchan bozor iqtisodiyotiga uyg'un ravishda rivojlantirib borish borasida fikr-mulohazalar yuritilmoqda hamda uzluksiz ravishda takomillashtirilmoqda. Fond indekslarining o'sish tendensiyasini ta'minlash, fond bozori institutsional tuzilmalarida investitsiya faoliyatini diversifikatsiya qilish, yashil moliyaviy instrumentlar va derivativlar bozorini rivojlantirish, xalqaro qimmatli qog'ozlar bozoriga ta'sir etuvchi fundamental omillar va determinantlarni tahlil qilish, jahon fond birjalarida ishtirok etish orqali investitsiyalarni jalb qilish, jalb etilgan mablag'lardan samarali foydalanish va investitsion jozibadorlikni shakllantirishga bag'ishlangan ko'plab ilmiy tadqiqotlar shular jumlasidandir.

O'zbekistonda investitsion muhitni yaxshilash va bu bilan iqtisodiyotining barcha tarmoqlariga xorijiy hamda mahalliy investitsiyalarni jalb qilish orqali iqtisodiyotga davlat aralashuvini kamaytirishda fond bozoridan unumli

¹ <https://www.statista.com/statistics/274490/global-value-of-share-holdings-since-2000>

foydalanishga e'tibor kuchaytirilgan. Bugungi kunda O'zbekistonda "kapital bozorining kapitallashuvi YaIMning 1 foiziga teng"² va bu ko'rsatkich rivojlanayotgan hamda rivojlangan davlatlar bilan solishtirilganda keskin past ko'rsatkich hisoblanadi. Bu esa, o'z o'rnida investorlarning mamlakat fond bozoriga qiziqishining past bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Shuning uchun ham fond bozori orqali iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni rivojlantirishni chuqur ilmiy tadqiq etish orqali mavjud muammolarni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqishni taqozo etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonnning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 17-yanvardagi PQ-90-son "Kapital bozorini qo'llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini joriy etishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 9-noyabrdagi PQ-415-son "Korporativ munosabatlarning huquqiy asoslarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2023-yil 24-martdagi PQ-102-sonli "Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari hamda ushbu sohaga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga mazkur dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublikada fan va texnologiyalar rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga mosligi. Mazkur dissertatsiya tadqiqoti respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining I. "Demokratik va huquqiy jamiyatni ma'naviy-axloqiy va madaniy rivojlantirish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish" ustuvor yo'nalishiga muvofiq bajarilgan.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Fond bozorini rivojlantirishda investitsiyalar samaradorligini oshirishning ayrim nazariy, uslubiy va amaliy jihatlarini xorijlik iqtisodchi olimlardan Z.Ahmed, M.Raj, S.Prakash, P.Natarajan,

² https://uza.uz/uz/posts/kapital-bozorini-isloh-qilish-mulkdorlar-uchun-katta-imkoniyat_278813